

УДК 342.1

В. О. АНТОНОВ

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЗАГАЛЬНИХ (ДІАЛЕКТИКО-МАТЕРІАЛІСТИЧНИХ) ПРИНЦИПІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Проаналізовано місце та роль всезагальних (діалектико-матеріалістичних) принципів у системі забезпечення національної безпеки.

Дослідження цих аспектів виступає на сьогодні досить актуальним методологічним знаряддям у процесі вирішення проблем, пов'язаних із дослідженням місця та ролі всезагальних (діалектико-матеріалістичних) принципів у системі забезпечення національної безпеки Української держави.

Ключові слова: *місце, роль, принципи, система забезпечення національної безпеки.*

Антонов В.А. Место и роль всеобщих (диалектико-материалистических) принципов в системе обеспечения национальной безопасности

Проанализировано место и роль всеобщих (диалектико-материалистических) принципов в системе обеспечения национальной безопасности.

Исследование этих аспектов является на сегодня достаточно актуальным методологическим средством в процессе решения проблем, связанных с исследованием места и роли всеобщих (диалектико-материалистических) принципов в системе обеспечения национальной безопасности Украинского государства.

Ключевые слова: *место, роль, принципы, система обеспечения национальной безопасности.*

Antonov Vladimir. Place and role of the basic (dialectical materialist) principles in the national security system

The article analyzes the place and role of the basic (dialectical materialist) principles in the national security system.

The study of these issues stands today as a quite important methodological tool in the process of solving problems related to the study of the place and role of universal (dialectical materialism) principles in the national security system of the Ukrainian state.

Keywords: *place, role, principles, national security system.*

Аналізуючи всезагальні (діалектико-матеріалістичних) принципи у системі принципів забезпечення національної безпеки української держави слід зазначи-

ти, що як і у будь-якій науці, основні діалектико-матеріалістичні висновки та положення знаходять своє концентроване вираження в методологічних принципах пізнання¹. Де найбільш характерною рисою принципів матеріалістичної діалектики являється їх загальність². Саме завдяки всезагальності, діалектико-матеріалістичні принципи виступають у якості методологічної основи усіх природничих і суспільних наук, а також і системи забезпечення національної безпеки. На цей важливий аспект неодноразово звертав свою увагу і Ф. Енгельс, який, підкреслюючи єдність філософії і природознавства, неодноразово зазначав, що природознавство ніколи не існувало і не могло б існувати у відриві від філософії. Тому, якщо воно не використовує філософські ідеї явно, відкрито і усвідомлено, то це відбувається неявно, скрито і неусвідомлено. Позбавлений, при цьому, можливості свідомо вибирати і оцінювати використані філософські ідеї природознавець у більшості цих випадків опиняється, за висловленням Ф. Енгельса у полоні «найгірших залишків найгірших філософських систем».

Зазначене положення Ф. Енгельса залишається і на сьогодні досить актуальним методологічним підґрунтям для подальшого розвитку для суспільних наук, у тому числі, і для здійснення юридичних досліджень. І тому, в процесі дослідження необхідно зробити неявне явним, неусвідомлене – усвідомленим і зрозумілим, що являється надзвичайно важливим завданням методологічного, філософського аналізу спеціальних наук.

Дослідження цих аспектів виступає на сьогодні досить актуальним методологічним знаряддям у процесі вирішенні проблем пов'язаних із дослідженням місця та ролі всезагальних (діалектико-матеріалістичних) принципів у системі забезпечення національної безпеки української держави. Де основним завданням теоретико-методологічного аналізу у процесі дослідження принципів системи забезпечення національної безпеки має стати напрацювання методології пізнання та розв'язання актуальних проблем, спрямованих на з'ясування стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах їх життєдіяльності.

Питання про ті чи інші наявні форми застосування всезагальних (діалектико-матеріалістичних) принципів у спеціальному науковому пізнанні всебічно досліджувались в марксистській філософській літературі (праці Б.І. Кедрова, Б.А. Гришина, Є.В. Ільїнова, П.А. Свечникова, Г.А. Суворова, А.П. Дмитрієва та інших вчених). Поряд із цим, слід зазначити, що проблеми пов'язані із дослідження місця та ролі діалектико-матеріалістичних принципів у системі забезпечення національної безпеки практично не розглядалися як вітчизняними, так і зарубіжними вченими.

Варто також звернути увагу і на те, що поряд із цим зустрічаються і поодинокі наукові дослідження у яких автори намагаються проаналізувати певні аспекти цієї важливої проблематики. Так, зокрема, відомий російський вчений, знаний фахівець у галузі національної безпеки А.В. Возженіков у своєму монографічному дослідженні «Національна безпека Росії: методологія комплексного дослідження і політика забезпечення» здійснює аналіз методологічних принципів національної безпеки. Де, зокрема, аналізуючи конкретні методологічні принципи дослідження в процесі пізнання тих чи інших предметних сторін об'єкта – суспільно-політичних процесів, які відображають розвиток і стан національної безпеки, вчений приділяє значну увагу і діалектико – матеріалістичним принципам. Так, російський вчений зазначає, що дослідники проблем національної без-

пеки повинні встановити діалектичний зв'язок між чинниками, що визначають безпеку особистості, суспільства і держави та з'ясувати ступінь їх сталості та мінливості під впливом соціальної дійсності³.

Іншим, не менш цікавим та змістовним постає бачення й іншого російського вченого Н.Н. Моїсеєва, який обґрунтував нові вимоги до духовного світогляду людини, необхідність ціле покладання у будь-якій людській діяльності, запропонував концепцію керованого розвитку, а також розробив та запропонував теорію кооперативної взаємодії, яка, на наш погляд, є досить актуальною для світової спільноти у XXI столітті на тлі сучасних викликів та загроз. Де методологічним заповітом вченого своїм послідовникам стало його бачення направлення спрямованості діяльності тих чи інших країн до забезпечення безпеки саме шляхом подальшого розвитку. Вчений, мабуть, вперше акцентує свою увагу на вельми важливому баченні сучасних світових реалій, де йдеться мова не про керованість суспільними процесами, а про направлений розвиток соціальних, і соціально економічних систем. Більше того, розмірковуючи над проблемою коеволуції природи і суспільства, Н.Н. Моїсеєв ставить питання власне кажучи про необхідність нового бачення гуманітарного синтезу у методології національної безпеки. Він вважав, що у найближчі століття головні зусилля вчених, як природничих, так і суспільствознавчих наук мають бути зосереджені на напрацюванні принципів «спрямованого розвитку» суспільства. Де, насамперед, основні зусилля повинні бути зосереджені у гуманітарній сфері і, зокрема, зосереджена вирішенні доленосних проблем: як нам жити в подальшому, як перелаштувати сучасне суспільство, змінити політику його потреб, визначити максимально допустимі навантаження на оточуючу людство біосферу та погоджувати з ними життєдіяльність світової спільноти.

У дослідженнях вітчизняних вчених цієї проблематики, питання пов'язані із визначенням місця діалектико-матеріалістичних принципів у системі забезпечення національної безпеки практично не знайшли свого відображення. Саме тому ці обставини надають вагомій підставі для здійснення дослідження проблем пов'язаних із з'ясуванням місця та ролі діалектико-матеріалістичних принципів у системі забезпечення національної безпеки. Поряд із цим практика зумовлює необхідність напрацювання цілісної системи діалектико-матеріалістичних принципів щодо оцінки стану і перспектив розвитку системи забезпечення національної безпеки у зв'язку з посиленням глобалізації, пошуком заходів, адекватних рівню реальних та потенційних загроз національним цінностям, інтересам та цілям.

Переходячи до аналізу системи всезагальних принципів, слід зазначити, що на відміну від попередніх філософських вчень у діалектичному матеріалізмі основоположні принципи виступають у монолітній єдності. Її ядро складають принципи, які безпосередньо пов'язані і з основним питанням філософії – матеріальність, відображення і первинність матерії по відношенню до свідомості.

Останній принцип є тією сполучною ланкою, яка дозволяє здійснити перехід від основного питання філософії до його матеріалістичного вираження і до розвертання всієї системи діалектики. Таким же чином принцип відображення конкретизує матеріалістичне вирішення другої сторони основного питання філософії: вторинність змісту мислення по відношенню до матеріальної дійсності, звідки неминуче випливає висновок про пізнавальний об'єктивний світ. До кола принципів пов'язаних з основним питанням філософії приєднується група прин-

ципів, які конкретизують вище зазначені три принципи. Це принципи пізнавальності, об'єктивності, співпадіння діалектики, логіки і теорії пізнання, всебічності. І, оскільки система принципів діалектики може бути розгорнута лише у тісному взаємозв'язку з основними положеннями категоріями і законами марксистко-ленінської філософії та природно і виділити в особливу групу принципи протиріччя, діалектичного заперечення і взаємного переходу кількісних змін у якісні. Усі три закони діалектики характеризують різні сторони розвитку. Саме тому і принцип розвитку так б мовити інтегрує у собі три принципи, які пов'язані з законами діалектики і які утворюють разом з ними єдине ціле. Аналогічну функцію виконує і принцип монізму. Партійність як найвищий науковий принцип пронизує усі інші, проявляючись у послідовному проведенні кожного із принципів діалектики і усіх разом взятих.

Важливо підкреслити і те, що в залежності від поставлених конкретних завдань у дослідженні тих чи інших проблем у тому числі і системи забезпечення національної безпеки можуть застосовуватись й інші принципи, зокрема: конкретність істини, сходження від абстрактного до конкретного, єдність теорії і практики, історичного і логічного, аналізу і синтезу та ін. І де головна вимога полягає у тому, щоб принципи застосовувались у всій повноті та взаємозв'язку.

Звичайно, як свідчить дослідження, припустимо аналізувати і окремо взяті принципи⁴. При цьому їхній розгляд необхідно орієнтувати на з'ясування наступних філософських проблем: сутність і загальнонаукова важливість (цінність) досліджуваного принципу, відповідність його змісту об'єктивній реальності, розвиток і збагачення в процесі взаємодії з приватнонауковим знанням (включаючи ті положення без яких даний конкретний принцип взагалі не може бути розкритим і вірно зрозумілим), діалектичний характер принципу, його імплементацію у діалектичний процес мислення і пізнання, значення для теорії і практики національної безпеки.

Враховуючи загальнонаукове значення, що притаманне будь-якому принципу матеріалістичної діалектики та, виходячи із найбільш фундаментальних із них, до таких всезагальних принципів системи забезпечення національної безпеки слід віднести: принципи матеріальності, розвитку, відображення і неприйнятності. Принцип матеріальності означає розуміння матеріальної дійсності, як основи усіх природних явищ (а після виникнення марксизму і основи соціального життя), а також вихідної точки та кінцевої мети пізнання. Він спрямовує дослідження концептуальних теоретико-методологічних проблем системи забезпечення національної безпеки, в першу чергу, на вивчення матеріальних засад життя людей та суспільства на розкриття закономірностей і протиріч, що виникають у матеріальному житті суспільства, спонукає на виявлення наявних та потенційних загроз, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам людини, суспільства, та держави в економічній сфері. Оскільки саме в матеріальному житті слід шукати як наявні, так і потенційні явища та чинники, які можуть створити за тих чи інших обставин небезпеку життєво важливим національним інтересам України. На цей важливий аспект звертав Ф. Енгельс, який зазначав, що «не для однієї лише політичної економії, а для усіх історичних наук (а історичні науки суто ті котрі не являються науками про природу) стало революційним відкриттям те положення, що «спосіб виробництва матеріального життя обумовлює соціальний, політичний і духовний процес життя взагалі; що усі суспільні і державні відносини, усі релігійні і правові системи, усі теоретичні погляди, що виникають в

історії, можуть бути зрозумілі лише тоді, коли зрозумілі матеріальні умови життя кожної відповідної епохи і коли з цих матеріальних умов виводиться усе останнє»⁵.

Методологія марксизму надала можливість, як зазначав В.І. Ленін, вирішувати питання, які постійно бентежили соціологів, зокрема, чим визначаються мотиви людей і саме мас людей, чим викликаються зіткнення суперечливих ідей і намагань, яка сукупність усіх цих суперечностей усієї маси людських спільнот, які об'єктивні умови виробництва матеріального життя, що створюють базу усієї історичної діяльності людей, який закон розвитку цих умов – на це звернув свою увагу Маркс і вказав дорогу до наукового вивчення історії, як єдиної, закономірної у всій своїй величезній всебічності і суперечливості цього процесу⁶.

Таким чином, матеріалістичне вирішення основного питання філософії у сфері суспільних відносин здійснило по своїй суті, революційний переворот в усіх суспільних науках, оскільки це стало теоретичною і методологічною основою розвитку політичної економії, історії, юридичної наук та інших соціальних дисциплін. Слід зазначити, що вперше усі ці науки отримали дійсно наукові методологічні засади завдяки виникненню марксизму.

Великого значення у наведеному контексті набуває проблеми формування системи забезпечення національної безпеки української держави, де їх успішне вирішення пов'язано, в першу чергу, із розробленням нових методологічних підходів, ефективність яких у значній мірі буде залежати від матеріалістичного вирішення основного питання філософії і, зокрема, втілення принципу матеріальності у діяльності суб'єктів системи забезпечення національної безпеки відповідно до Конституції України та інших нормативно – правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки української держави.

Проте саме по собі визнання первинності матерії і вторинності свідомості не призводить автоматично до матеріалістичної інтерпретації будь-яких явищ чи процесів, що спостерігаються у системі забезпечення національної безпеки. Для цього потрібно, щоб отримані висновки в процесі вивчення та дослідження тих чи інших аспектів системи забезпечення національної безпеки повинні розповсюджуватись у формі принципів на аналізуючи нами факти або переосмислення отриманих нами знань.

Принцип матеріальності має досить чітку та ясно виражену практичну спрямованість. Це знаходить своє відображення не тільки у наукових дослідженнях проблем системи забезпечення національної безпеки української держави, але знаходить своє практичне втілення у діяльності суб'єктів системи забезпечення національної безпеки української держави..

Матеріалізація по суті виступає найважливішим результатом застосування принципів у практичній діяльності суб'єктів системи забезпечення національної безпеки. Так, відповідно до ст. 4 закону України «Про основи національної безпеки України» (2003р.) суб'єктами забезпечення національної безпеки є: Президент України; Верховна Рада України; Рада національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України; Національний банк України; міністерства, Служба безпеки України та інші центральні органи виконавчої влади; місцеві державні адміністрації; ВО держави; правоохоронні органи; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; громадяни України⁷. Тобто вказаними суб'єктами виступають державні інститути, юридичні та фізичні особи, які матеріалізують прийняті закони та рішення у сфері національної безпеки.

Аналіз положень чинної Конституції України, нормативно-правових актів України у системі забезпечення національної безпеки, дозволяє дійти висновку, що основні завдання, які необхідно матеріалізувати у якості забезпечення національної безпеки української держави полягають у наступному:

- розробка (уточнення) концепцій, доктрин, стратегій, інших керівних документів, у тому числі науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки та їх реалізації;

- створення та підтримка готовності до застосування сил і засобів системи забезпечення національної безпеки, у тому числі удосконалення її організаційної структури, кадрового, матеріально-технічного, фінансового та інформаційного забезпечення;

- організація підготовки сил і засобів системи забезпечення національної безпеки до їх застосування згідно зі штатним призначенням; безпосереднє керівництво структурними елементами системи забезпечення національної безпеки;

- локалізація, деескалація та врегулювання конфліктів (кризових ситуацій) у різних сферах життєдіяльності суспільства і держави, ліквідації їхніх наслідків;

- здійснення планової та оперативної діяльності щодо забезпечення національної безпеки, у тому числі спільно з міжнародними структурами безпеки та в рамках укладених договорів у сфері безпеки;

- комплексному моніторингу факторів, які здійснюють негативний вплив на національну безпеку, у тому числі прогнозуванні, виявленні та оцінці загроз, їхніх джерел і наслідків прояву;

- комплексному моніторингу факторів, які здійснюють позитивний вплив на національну безпеку, у тому числі прогнозуванні, виявленні та оцінці додаткових можливостей для забезпечення досягнення національних інтересів;

- координація діяльності сил і засобів системи забезпечення національної безпеки, контролю за здійсненням заходів щодо забезпечення національної безпеки, оцінці результативності дій та витрат на проведення вказаних заходів.

Матеріалізація зазначених завдань акцентує, головним чином, увагу на заходах спрямованих на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Поряд із цим, слід зазначити, що принцип матеріальності спрямовує зусилля системи забезпечення національної безпеки на створення більш сприятливих умов, і перед усім матеріальних, які складають основу захисту національних інтересів, формують політику – стратегію національної безпеки української держави. Відкриття цієї природно-історичної закономірності належить марксизму. «Маркс і Енгельс – відзначав В.І. Ленін – були матеріалістами. Поглянувши матеріалістично на світ і людство, вони побачили, як в основі усіх явищ природи лежать причини матеріальні, так і розвиток людського суспільства обумовлений розвитком матеріальних, виробничих сил. Від розвитку виробничих сил залежать відношення, у які стають люди один до одного при виробництві предметів необхідних для задоволення людських потреб. І в цих відношеннях – пояснення усіх явищ суспільного життя, людських намагань, ідей і законів»⁸.

Таким чином, принцип матеріальності у системі забезпечення національної безпеки надає можливість не тільки з'ясувати витоки функціонування системи забезпечення національної безпеки але й слугує методологічною основою для ефек-

тивної діяльності суб'єктів системи забезпечення національної безпеки, дозволяє спрямовувати процес на створення більш сприятливих умов для захисту національних інтересів України. У цьому процесі основний принцип матеріалізму виступає у нерозривній єдності з принципом розвитку.

1. Демин В.Н. Принципы математической диалектики в научном познании / Демин В.Н. – М., Изд – во Моск. Ун-та, 1979. – С.184. 2. Дмитриенко Н.М. О всеобщности законов диалектики / Дмитриенко Н.М. – Брянск, 1967. – С. 6. 3. Моисеев Н.Н. Быть или не быть... человечеству? / Моисеев Н.Н. – М., 1999. – С. 10. 4. Демин В.Н. Цит. работа. – С.129. 5. Энгельс Ф. Карл Маркс: «К критике политической экономии» / Ф. Энгельс // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – Т. 13. – М.: Гос. мзд. политической литературы, 1959. – С. 489-499. 6. Ленин В.И. Карл Маркс / В.И. Ленин // Полн. собрание сочинений. – Т. 26. – М.: Гос. изд. политической литературы, 1961. – С. 58. 7. Правові основи військового будівництва та військово-цивільних відносин: Збірник законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони / ред. рада: Г.К. Крючков (голова), Б.А. Андросюк, В.П. Горбулін та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2005. – С.67. 8. Ленин В.И. Фридрих Энгельс // Ленин В.И. Полное собрание сочинений. – Т. 2. – М.: Гос. изд. политической литературы, 1958. – С. 8.

УДК 342.716

К. С. БОРИСОВА

ПРАВО НА ЖИТЛО В СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Досліджується місце права на житло в системі конституційних прав людини і громадянина, проводиться його класифікація.

Встановлено, що конституційне право на житло є основним, індивідуальним, загальним, позитивним, спрямованим на громадян України, якщо інше не передбачено законом, правом.

Ключові слова: конституційне право на житло, права людини, соціальні права, основні права, класифікація прав.

Борисова Е.С. Право на жилье в системе конституционных прав человека и гражданина

Исследуется место права на жилье в системе конституционных прав человека и гражданина, проводится их классификация.

Установлено, что конституционное право на жилье является основным, индивидуальным, общим, позитивным, направленным на граждан Украины, если иное не предусмотрено законом, правом.

Ключевые слова: конституционное право на жилье, права человека, социальные права, основные права, классификация прав.

Borysova Kateryna. The right to housing in the system of constitutional human and civil rights

The article examines the place of the right to housing in the system of constitutional human and civil rights, classified this right.

© БОРИСОВА Катерина Сергіївна – аспірантка відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України